

माध्यमिक शिक्षा परीक्षा २०७३ मा उपयोग गरिएका नेपाली भाषाका
प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन

कमल प्रसाद शर्मा

परीक्षा क्रमाङ्क : २८७१०३७३/०७३

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९-२-४८९-१४७-२०१०

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा अन्तर्गत

स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको नेपा शि. ५४४ को

प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

कीर्तिपुर काठमाडौं

२०७४/२०१८

माध्यमिक शिक्षा परीक्षा २०७३ मा उपयोग गरिएका नेपाली भाषाका
प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन

कमल प्रसाद शर्मा

परीक्षा क्रमाङ्क : २८७१०३७३/०७३

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९-२-४८९-१४७-२०१०

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा अन्तर्गत

स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको नेपा शि. ५४४ को

प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

कीर्तिपुर काठमाडौं

२०७४/२०१८

प्रतिबद्धता पत्र

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सामग्रीहरु कतैबाट साभार गरिएका छैनन् । यसका कुनै पनि अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका पनि छैनन् । तसर्थ यो शोध प्रतिवेदन नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

.....

कमल प्रसाद शर्मा

शोधार्थी

मिति : २०७४/११/०३

Feb 15 /2018

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रका छात्र कमल प्रसाद शर्माले 'माध्यमिक शिक्षा परीक्षा २०७३ मा उपयोग गरिएका नेपाली भाषाका प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार गरेका हुन् । निजद्वारा परिश्रमपूर्वक तयार गरिएको यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

डा. माधव प्रसाद पौडेल

(शोध निर्देशक)

मिति : २०७४/११/०३

Feb 15 /2018

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत नेपाली शिक्षा विषयको स्नातकोत्तर तह चौथो सत्र नेपा.शि. ५४४ पाठ्यक्रमका निम्ति यस सङ्कायतर्फका छात्र कमल प्रसाद शर्माद्वारा 'माध्यमिक शिक्षा परीक्षा २०७३ मा उपयोग गरिएका नेपाली भाषाका प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षकमा तयार गरिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	दस्तखत
१.	प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)	
२.	प्रा. डा. शर्वराज आचार्य (शोध विशेषज्ञ)	
३.	डा. माधव प्रसाद पौडेल (शोध निर्देशक)	

मिति : २०७४/११/१४

Feb 26 /2018

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशको उद्देश्य पुरा गर्ने प्रयोजनका लागि तयार पारिएको छ । शोध आफैँमा गहन र जटिल विषय हो । यस शोधकार्यमा सर्वप्रथम माध्यामिक शिक्षा परीक्षा २०७३ मा उपयोग गरिएका नेपाली भाषाका प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षक नामक शोधकार्यमा सहयोग पुऱ्याउने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु डा. माधव प्रसाद पौडेलज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

शोध शीर्षक चयनदेखि शोधपत्रलाई यस रूपमा ल्याई पुऱ्याउन उचित सल्लाह दिनु हुने विभागीय प्रमुख श्रद्धेय गुरु प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराईज्यूप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । साथै नेपाली भाषा शिक्षा विभागका सम्पूर्ण गुरु र गुरुआमाहरूप्रति पनि हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु; जसले सिकाएको आदर्श बाटोका कारण आज म यो स्थानसम्म पुग्न सफल भएको छु ।

त्यसै गरी मलाई जन्म दिई रातदिन कठिन मेहनत गरेर मलाई यो स्थानसम्म पुऱ्याउनु हुने पूजनीय बुबाआमाप्रति ऋणी छु, किनकि उहाँहरूको साथ र सहयोगले आज म यो स्थानसम्म पुग्न सफल भएको छु । अन्त्यमा यस शोधपत्रको उचित मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. शिक्षा शास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागलाई पनि धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । साथै अध्ययनका क्रममा आवश्यक सहयोग गर्नु हुने सहपाठी मित्रहरूप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

मिति : २०७४/११/१६

कमल प्रसाद शर्मा

Feb 28 /2018

शोधार्थी

शोध सार

प्रस्तुत शोधको शीर्षक 'माध्यामिक शिक्षा परीक्षा २०७३ मा उपयोग गरिएका नेपाली भाषाका प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन' रहेको छ । यस शोधकार्यलाई सम्पन्न गर्नका लागि माध्यामिक शिक्षा परीक्षा २०७३ मा उपयोग गरिएका प्रश्नहरूको विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्नु, उक्त प्रश्नहरूको सैद्धान्तिक आधारमा अध्ययन गर्नु र प्रत्येक विकास क्षेत्रका प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू राखिएका छन् ।

अनुसन्धानमा निश्चित उद्देश्य प्राप्त गर्न अपनाइने नमुना छनोट, तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण गर्ने प्रक्रिया यसका अध्ययन विधि अन्तर्गत रहेका छन् । यस अध्ययनमा प्राथमिक र द्वितीय स्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ । प्रस्तुत अध्ययनमा विशेष गरी तुलनात्मक विधि र पुस्तकालयीय विधिलाई मुख्य विधिका रूपमा प्रयोग गरिएको छ, साथै शोध निर्देशक र भाषासँग सम्बन्धित शिक्षकहरूको आवश्यक सुझाव र सल्लाह अनुसार प्रस्तुत शोधकार्यलाई अगाडि बढाइएको छ ।

यस शोध कार्यमा पाचै विकास क्षेत्रका प्रश्नपत्रलाई विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्नुका साथै प्रश्नपत्रको विश्लेषणका आन्तरिक र बाह्य आधारमा व्याख्या विश्लेषण र तुलना गर्दा मुख्यतः विशिष्टीकरण तालिकाले प्रश्नपत्रमा समावेश प्रत्येक प्रश्नका लागि अङ्कभारका आधारमा छुट्टाछुट्टै समय निर्धारण गर्न भनिएको छ तर प्रश्नपत्रमा यसो नगरी समयलाई प्रश्नपत्रको शीर्ष भागमा एकमुष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको हुनाले केही त्रुटिपूर्ण देखिए तापनि अन्य दृष्टिले प्रश्नपत्रमा समावेश प्रश्नहरू विशिष्टीकरण तालिका अनुरूप रहेका देखिन्छन् । यस्तै पाठ्यक्रमले निर्देश गरे अनुरूप प्रतिनिधि प्रश्नपत्रमा समावेश प्रश्नहरूमा पाठ्यक्रम अनुरूप उद्देश्य, विधा, क्षेत्र, पाठ्यक्रमको अङ्कभार तथा समय र भाषिक पक्षको सन्तुलन र संयोजनका दृष्टिले उपयुक्त रहेका छन् भने प्रश्नहरूमा हुनुपर्ने गुण अन्तर्गत विश्वसनियताका दृष्टिले प्रश्नहरू

केही कमजोर देखिए तापनि अन्य दृष्टिले आन्तरिक आधारमा प्रश्नहरु उपयुक्त रहेका देखिन्छन् । शीर्ष निर्देशनमै अंग्रेजी शब्द SEE 2073 92017) लेखिनु, संयुक्त वर्णहरुलाई कतै जोडेर (गद्यांश, महत्त्व) कतै छुट्ट्याएर (शुद्ध, उपयुक्त) लेखिनुले प्रश्नपत्र विश्लेषणका बाह्य आधारमा केही कमजोरी रहे पनि पृष्ठ निर्देश, विकल्प निर्देशका दृष्टिले प्रश्नहरु उपयुक्त रहेका देखिन्छन् । यसरी पाँचै विकास क्षेत्रका प्रश्नपत्रलाई बाह्य तथा आन्तरिक विशेषताका आधारमा तुलनात्मक अध्ययन गर्दा भाषिक दृष्टिले केही सामान्य भिन्नताहरु रहे तापनि अन्य दृष्टिले प्रश्नपत्रमा एकरूपता रहेको पाइन्छ ।

मिति : २०७४/११/१६

Feb 2018

कमल प्रसाद शर्मा

शोधार्थी

विषय सूची

पृष्ठ

अध्याय एक

शोधको परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्या कथन	२
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४ अध्ययनको औचित्य	३
१.५ अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.६ शोधपत्रको रूपरेखा	४

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा	६
२.१.१ पुस्तक समीक्षा	६
२.१.१ शोधको समीक्षा	७
२.२ विषय प्रवेश	१२
२.३ प्रश्न निर्माण र विश्लेषणका सैद्धान्तिक आधारहरु	१३
२.३.१ प्रश्न निर्माण र विश्लेषणका बाह्य आधार	१३
२.३.१.१ निर्देशन	१४
२.३.१.२ अङ्क विभाजन र समय निर्धारण	१४
२.३.१.३ प्रस्तुति अनुक्रम/स्तरण	१५
२.३.१.४ प्रश्नपत्रको स्वरूप	१५
२.३.१.५ भाषा	१५
२.४ प्रश्नपत्र निर्माण तथा विश्लेषणका आन्तरिक आधारहरु	१६
२.४.१ पाठ्यक्रम अनुरूपता	१६
२.४.२ भाषिक पक्षको संयोजन र सन्तुलन	१७
२.४.३ प्रश्नमा हुनु पर्ने गुणहरु	१७

२.४.४ प्रश्नका विविध पक्षहरु	२२
२.४.५ भाषा	२२

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१ सामग्रीको स्रोत	२३
३.१.१ प्राथमिक स्रोत	२३
३.१.२ द्वितीय स्रोत	२३
३.२ जनसङ्ख्या र नमुना छनोट	२४
३.३ उपकरण निर्माण	२४
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया र विधि	२४
३.५ अध्ययन विश्लेषण र प्रक्रिया	२४

अध्याय चार

विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन

४.१ शब्द भण्डारका आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	२५
४.२ वर्ण विन्यास र लेख्य चिह्नका आधारमा प्रश्नहरुको अध्ययन	२७
४.३ व्याकरणका आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	२८
४.४ बोध प्रश्न (अदृष्टांश गद्य) का आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	३१
४.५ बुँदा टिपोट र सारांश लेखनका आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	३३
४.६ निर्देशित रचनाका आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	३५
४.७ स्वतन्त्र रचनाका आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	३७
४.८ सप्रसङ्ग व्याख्याका आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	४०
४.९ संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नको आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	४१
४.१० लामो उत्तर दिने प्रश्नका आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	४३

अध्याय : पाँच

सैद्धान्तिक आधारमा भाषिक प्रश्नहरुको विश्लेषण

५.१ बाह्य आधारमा प्रतिनिधि प्रश्नहरूको अध्ययन	४५
५.१.१ पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रश्न विश्लेषण	४६
५.१.१.१ निर्देशन	४६
५.१.१.२ अङ्क विभाजन र समय निर्धारण	४७
५.१.१.३ प्रस्तुति, अनुक्रम/स्तरण	४८
५.१.१.४ प्रश्नपत्रको स्वरूप	४८
५.१.१.५ भाषा	४९
५.१.२ मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रश्न विश्लेषण	५०
५.१.२.१ निर्देशन	५०
५.१.२.२ अङ्क विभाजन र समय निर्धारण	५१
५.१.२.३ प्रस्तुति, अनुक्रम र स्तरण	५२
५.१.२.४ प्रश्नपत्रको स्वरूप	५२
५.१.२.५ भाषा	५३
५.१.३ पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रश्न विश्लेषण	५४
५.१.३.१ निर्देशन	५४
५.१.३.२ अङ्क विभाजन र समय निर्धारण	५५
५.१.३.३ प्रस्तुति अनुक्रम/स्तरण	५६
५.१.३.४ प्रश्नपत्रको स्वरूप	५६
५.१.३.५ भाषा	५७
५.१.४ मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रश्न विश्लेषण	५८
५.१.४.१ निर्देशन	५८
५.१.४.२ अङ्क विभाजन र समय निर्धारण	५९
५.१.४.३ प्रस्तुति अनुक्रम	६०
५.१.४.४ प्रश्नपत्रको स्वरूप	६०
५.१.४.५ भाषा	६१
५.१.५ सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रश्न विश्लेषण	६१
५.१.५.१ निर्देशन	६१
५.१.५.२ अङ्क विभाजन र समय निर्धारण	६२

५.१.५.३ प्रस्तुति अनुक्रम/स्तरण	६३
५.१.५.४ प्रश्नपत्रको स्वरूप	६४
५.१.५.५ भाषा	६५
५.२ आन्तरिक आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन	६५
५.२.१ पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रश्न विश्लेषण	६५
५.२.१.१ पाठ्यक्रम अनुरूपता	६५
५.२.१.२ भाषिक पक्षहरुको संयोजन र सन्तुलन	६७
५.२.१.३ प्रश्नपत्रमा हुनु पर्ने गुणहरु	६८
५.२.१.४ प्रश्नका विविध पक्षहरु	६९
५.२.१.५ भाषा	६९
५.२.२ मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रश्न विश्लेषण	६९
५.२.२.१ पाठ्यक्रम अनुरूपता	७०
५.२.२.२ भाषिक पक्षहरुको संयोजन र सन्तुलन	७१
५.२.२.३ प्रश्नपत्रमा हुनु पर्ने गुण	७१
५.२.२.४ प्रश्नका विविध पक्षहरु	७३
५.२.२.५ भाषा	७३
५.२.३ पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको विश्लेषण	७४
५.२.३.१ पाठ्यक्रम अनुरूपता	७४
५.२.३.२ भाषिक पक्षहरुको संयोजन र सन्तुलन	७५
५.२.३.३ प्रश्नपत्रमा हुनुपर्ने गुण	७६
५.२.३.४ प्रश्नका विविध पक्षहरु	७७
५.२.३.५ भाषा	७७
५.२.४ मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रश्न विश्लेषण	७८
५.२.४.१ पाठ्यक्रम अनुरूपता	७८
५.२.४.५ भाषिक पक्षहरुको संयोजन र सन्तुलन	७९
५.२.४.३ प्रश्नपत्रमा हुनु पर्ने गुण	८०
५.२.४.४ प्रश्नका विविध पक्षहरु	८१
५.२.४.५ भाषा	८२

५.२.५ सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रश्न विश्लेषण	८२
५.२.५.१ पाठ्यक्रम अनुरूपता	८२
५.२.५.२ भाषिक पक्षहरूको संयोजन र सन्तुलन	८३
५.२.५.३ प्रश्नमा हुनु पर्ने गुण	८४
५.२.५.४ प्रश्नका विविध पक्षहरू	८५
५.२.५.५ भाषा	८६

अध्याय : छ

आन्तरिक र बाह्य विशेषताका आधारमा प्रश्नपत्रहरूको तुलना

६.१ बाह्य विशेषताका आधारमा प्रश्नपत्रहरूको तुलना	८७
६.१.१ निर्देशन	८७
६.१.२ अङ्क विभाजन र समय निर्धारण	८८
६.१.३ प्रस्तुति अनुक्रम/स्तरण	८९
६.१.१.४ प्रश्नपत्रको स्वरूप	८९
६.१.१.५ भाषा	९०
६.२ आन्तरिक आधारमा प्रश्नपत्रहरूको तुलना	९०
६.२.१ पाठ्यक्रम अनुरूपता	९०
६.२.२ भाषिक पक्षहरूको संयोजन र सन्तुलन	९१
६.२.३ प्रश्नपत्रमा हुनु पर्ने गुणहरू	९२
६.२.४ प्रश्नका विविध पक्षहरू	९२
६.२.५ भाषा	९३

अध्याय सात

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

७.१ सारांश	९४
७.२ निष्कर्ष	९७
७.३ उपयोगिता	९८
सन्दर्भ ग्रन्थ सूची	
परिशिष्ट	
व्यक्तवृत्त ।	

तालिका सूची

- तालिका नम्बर १ : शब्दभण्डार सम्बन्धी
- तालिका नम्बर २ : वर्णविन्यास र लेख्य चिह्न सम्बन्धी
- तालिका नम्बर ३ : व्याकरण सम्बन्धी
- तालिका नम्बर ४ : बोध प्रश्न सम्बन्धी
- तालिका नम्बर ५ : बुँदा टिपोट र सारांश लेखन सम्बन्धी
- तालिका नम्बर ६ : निर्देशित रचना सम्बन्धी
- तालिका नम्बर ७ : स्वतन्त्र रचना सम्बन्धी
- तालिका नम्बर ८ : सप्रसङ्ग व्याख्या सम्बन्धी
- तालिका नम्बर ९ : संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न सम्बन्धी
- तालिका नम्बर १० : लामो उत्तरात्मक प्रश्न सम्बन्धी

संक्षिप्त शब्दहरू

अ. भा.	: अङ्कभार
उ. द.	: उच्च दक्षता
उ. दि. प्र.	: उत्तर दिनु पर्ने प्रश्न
उ. दि. प्र. स.	: उत्तर दिनु पर्ने प्रश्न सङ्ख्या
ज. प्र. स.	: जम्मा प्रश्न सङ्ख्या
त्रि. वि.	: त्रिभुवन विश्व विद्यालय
नं	: नम्बर
नेपा. शि.	: नेपाली शिक्षा
प्र. नं.	: प्रश्न नम्बर
प्र. प.	: प्रश्नपत्र
प्र. स.	: प्रश्न सङ्ख्या
भा. शि.	: भाषा शिक्षण
व्या. सि.	: व्यावहारिक सिप
वि. ता.	: विशिष्टीकरण तालिका
स. मि.	: समय मिनेट